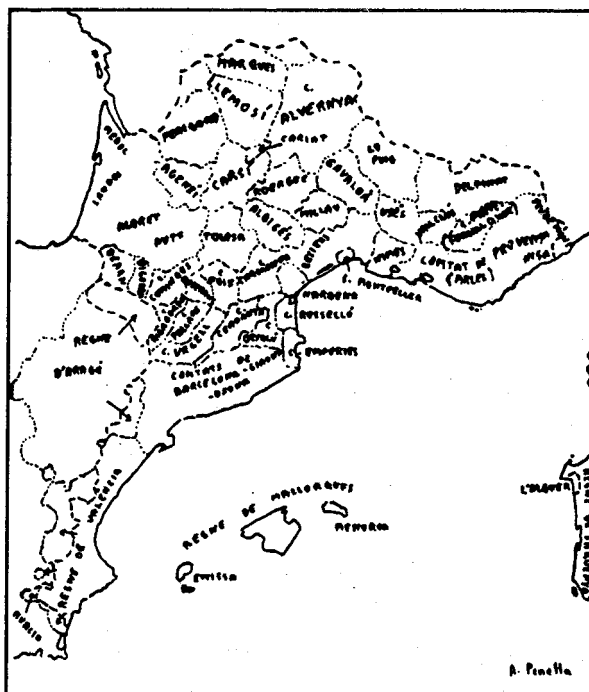

LA L LLATINA EN EL DIASISTEMA OCCITANO-ROMANIC.

Artur Penella i Ramon.

ABSTRACT

The author has studied several changes of the phoneme /l/, and his conclusion is that the behavior of this phoneme is the one that includes more changes in the Occitan-romance diasystem. This means that it is one of the more implicated in the appearance of the dialects in the language which is spoken between Lemoges and Alacant.

El comportament del fonema /l/ és un dels que més ha variat en el diasistema occitano-romànic, i és, per tant, un dels que més ha contribuït a la dialectalització; el seu comportament donarà a conèixer millor els problemes de divergència del nostre conjunt lingüístic. Vejam tot seguit alguns tractaments.

A) La "l" inicial es manté en el nord-occità, occità meridional i gascò, mentre evoluciona a "ll" en el conjunt català-valencià-balear, és el fet més singular del català, no sols oposant-lo a la resta de dialectes occitans sinó també a les llengües romàniques, excepció feta de l'asturià i el baix-alvernès.

Ex. *Loplllop, lunallluna, laclllac.*

B) Els aplecs "pl", "cl", "fl" és d'una gran uniformitat en l'occitano-romànic, també forma conjunt amb el francès i l'aragonés, no obstant hi ha algunes divergències puntuals, com ara la transformació en /r/ en l'alguerès. *Plat per prat.*

C) Vocalització de /l/ en /u/, ací hi ha diversos nivells, en alguns casos afecta de manera generalitzada, *altre >autre, alba >aubà, balma >bauma*, però que ha estat restituïda en català, *altra, alba, balma*, es tracta d'una reacció cultista, afectant a mots que no la tenen etimològicament com ara *malalt*. Malgrat açò, s'observa la pèrdua en valencià popular i també en molts parlars catalans estrictes: *altres >atres*. Aquest fet afecta així mateix l'aragonés: *atre*, més similar ací a l'occitano-romànic que al castellà. El tractament *l > o l > u*, oposa el diasistema occitano-romànic al francès i al castellà au (o fonològic), encara que hi ha el cas de *dofí* en català que més aviat haguera estat *dalfí*. També en castellà hi ha anomalies evolutives així *sauce*, en català *salze*.

La vocalització és parcial en altres casos, així es conserva la "l" final en *Nadal, sal, mel*, que uneix bona part de la Guiana i el llenguadocià occidental i central (occità central) amb el català-

valencià-balear oposant-lo al llemosí, alvernés, provençal i gascó que fan *Nadau, sau, meu*.

D) Els diminutius llatins *ella, ellu*. Ací es donen tres situacions.

1) *ela, el*, amb la variant *l>u* és l'occitana stricto sensu, el *castel* llenguadocià, *padela* parlar agenés, i com *casteul chasteul chateul* en altres parlars: llemosí, alvernés, etc.

2) *Ella, ell*. És el cas català, així *castell, paella*. Aquesta situació coincident amb el mossàrab valencià i de Catalunya nova, almenys per als femenins, com s'observa en la toponímia: *Xirivella, Estivella, Andarella, Todolella, Salzedella*, etc. Encara que també els trobem a Catalunya vella: *Gironella, Canavella* (Conflent) *Comelles* (Vallespir), però tenim *Cameles* al Rosselló que va més amb l'occità stricto sensu, Las Matelas prop de Montpelhièr, així es dedueix una oposició catalano-mossàrab a l'occità estricte. Cal dir que a les Balears són rars els topònims en ella, no obstant tenim alguns exemples: *Ciutadella* (Menorca) *Sancelles* (Mallorca).

3) *Era, eth, et* és el cas del gascó així *casteth < castellu; bera < bella*, afecta a part dels diminutius a d'altres geminades llatines, així *gallina>garia*, o l'article *era< ella, eth< ellu*. En aquest cas, el gascó trenca la unitat de l'article panoccità lo, hi aniria més prompte amb el , cal posar en relació els articles aragonesos *ra, ro, ros, ras*, on observem la doble influència, panoccitana i gascona.

E) *Ly, c'l, g'l (lh/l)*, ací hi ha un tractament bastant uniforme a tot l'occitano-romànic. *Folia> fuelhalfulla, oc'lu> uelh/lull*, també l'aragonés va ací amb l'occitano-romànic *fuella, uello*, però l'excepció dins del diasistema és el ieisme del català oriental (sector Catalunya vella) així com el balear que donen *fuia, ui, reia> rella*, etc. Fenomen comparable al bable asturià.

F > L > Ø, ja hem vist alguns casos *altre > atre*, vegem-ne de nous, *olm > om*, mentre a algunes àrees és conservador (nord Pirineu) en altres ha perdut la "l" com en català general, el *kolpos* grec dona en occità general i català estricta *cop*, però en valencià tenim *colp*, és conservador, no obstant el grau zero és una oposició al castellà *bassa*, *bossa* front a *balsa*, *bolsa*.

Després d'exposar una breu mostra dels diversos comportaments de la "l" o "ll" llatines, cal suposar una unitat romànica preliterària -i en occità dir preliterària és remuntar-nos molt en el temps- de les "l", "l.l" i en alguns casos de "lh/ll". Aquesta suposada unitat embrionària, modificada ací i allà per divergències dialectals, ens porta, per tant, a que en qualsevol reconstrucció d'una "neokoiné" panoccitana (de la qual ara no vaig a parlar) caldria comptar amb les següents regles per al tractament de la "l".

- A) l inicial *lac*, *lop*, *lençol*.
- B) l final *castel*, *nadal*, *mel*
- C) l als aplecs consonàntics pl, fl, cl: *plan*, *flama*, *clau*.
- D) l als aplecs a+ l+ consonant. *Alba*, *balma*, *altre*.
- E) l.l geminada (amb puntet o sense?) provinent de geminada llatina. *Bel.la*, *padel.la*, *vedel.la*, *gal.lina*.
- F) lh fonològicament / l̥ / procedent de ly, c'l, g'l, *fuelha*.
- G) l restituïda *colp*, *olm*, on calga.

BIBLIOGRAFIA BASICA.

- La llengua occitana*. Peire Bec. Ed. 62. (Traducció al català)
- Els parlars catalans*. Joan Veny. Ed. Raixa.
- El lèxic català dins la Romània*. Germà Colon. Ed. Gredos.
- Gramàtica històrica catalana*. Badia i Margarit. Ed. Noguer.
- El aragonés, identidad y problemática de una lengua*. Anchel Conte, Francho Nagore

et alii. Ed. Libreria General.

La llengua dels valencians. M. Sanchis Guarnier. Ed. 3 i 4.

Orígenes de las lenguas neolatinas. C. Tagliavini. Ed. FCE.

Formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica. Kurt Baldinger. Ed. Gredos.

Cartografia. Gran Enciclopèdia Catalana.

